

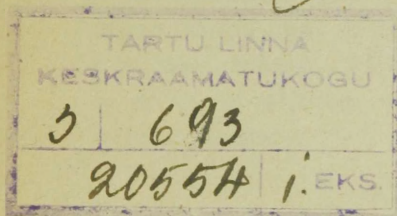

Indiividualism, rahvus ja riiklus

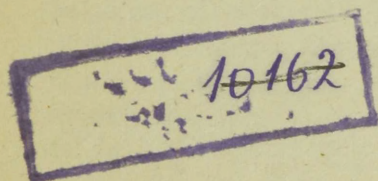
1942

Indiividualism, rahvus ja riiklus

~~A 1618.~~

G. Laurentius

3421
93
K

U.ü. „Sõna“ trükikoda Rakweres

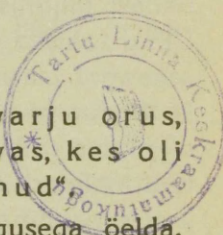
A-4607

2

Tartu Riiklikud Kirjandus- ja
Raamatukogu

153761

1529805x

~~A 1618.~~

„Rahwas, kes käis surma warju orus, on suurt walgust näinud; rahwas, kes oli kõigi ori, on peremeheks tõusnud“

Nõnda wõiks iga eestlane täie õigusega öelda. Aga ütlemisest on wähe: iga tõde peab peale selle ka hingeliselt tundma. Ütlus wõib olla umbkaudne, kui temas ei sula rahwa hing luu ja üdini. Ükski rahwas ei püsi kaua iseseisew, kui ta, esmaks, ei mõista põhjani oma iseseiswuse headusi, ja teiseks, kõige kindlamini ei taha igawesti olla ja jäeda kui iseseisew rahwas. Sellepärast ei ole ehk üleliigne rahwuse ja riikluse iseloomu ja põhimõtete juures natuke peatada.

I.

Rahwus.

Rahwuse mõiste juures on kaua ja palju waielatud, nimelt sellep., et puhtaid rahwusi kuskil ei leita. Selge on, et maakeral suguliselt wõi raassiliselt puhtaid rahwaid ei olegi. Kuidas praegused rahwused ajaloo kestes on kujunenud, see saladus peitub nii paksus minewiku udus, et meie silm seal enam hästi ei seleta.

Mõnedki Eesti mehed on ennem kaebanud, et meie rahwas segatud olla, et meil ühtlast werd ega ühtlast tahtmist ei olla. See on ilmaaegne kaebtus. Ükski rahwas ei ole wereliselt ühtlane. Weel enamgi: segawerd elawad olewused on sageli wäärtuslisemad ja tugewamad, kui ühtlase werega olewused. Were segamine ongi iga uue elu alguse pea tingimine. Kas inglased ei ole tugew rahwas? Aga kui palju seal segatüüpe ei ole! Seal on Rooma, Kelti, Daani, Rootsi, Anglosaksi, Normaanid j. t. werd, ja kui palju weel. Ja missuguseid ja kui walje walitsusi nad ei ole üle elanud. Kõik on läinud, aga inglased on jäenud. Ja nende keelgi! See on kujunenud pea-aegu pooliti Anglosaksi ja Prantsuse keelest. Wana Inglise juursõnu leitakse Ingliskeeles palju vähem, kui Saksa ja Prantsuse keelte juursõnu.

Ehk P. A. Ühisriike kodanikud. Kas hullemat rahwaste segu weel kuskil wõib olla, kui seal. Sinna on terve tuntud ilma wered kokku woolanud. Aga kas nad ei ole tugewad, wägewad ja wahwad? Eesti sõdurid, kes ilmasõjas Saksa wangi sattudes Lääne frondil ameeriklasi sõdimas on näinud, ütlewad, et wahwamaid sõdurid Lääne frondil ei ole olnudki, kui ameeriklased. Ja mille eest nad sõdisid ja surid oma kodumaast kaugel teises ilma ääres? Ameerika au ja nime eest! Neil on rahwas, nad on uhked oma kodumaa peale. Wõi oli Wene rahwas wähe wõerast werd. Aga nad olid oma õitse ajal ka tugew ja wägew rahwas.

Nõnda kõik rahwad. Nagu öeldud, kaugemaid suuremaid minewiku rahwaid ei seleta meie silm

nende saamislugudes enam harutada, kuid peab arwama, et ühtki suurt ühewerelist rahwast ei ole olnudki. Ja seega on siis ainult meie õnn, et wereliselt segatud oleme, sest ilma selleta oleks meist ehk waewalt midagi saanud.

Mis on rahwas õieti? Peab ütlema, et rahwast kerge ei ole defineerida. Ta on ajaloo kestes teatud keele ümber koondunud inimeste hulk. Inimestel ei ole hea üksikult elada, nad koonduwad grupeesse, rahwustesse. Muidugi peab olema mingi tseentrum wõi algkuju ees, mille ümber koondus algab. Missugune wõi millal see algidu elas, peame rahuulikult harutamata jätma. Kõik, mis sünnib, elab ja kaswab, on alguses nii weikene, et waewalt ühegi inimese silmi hakkab. Samane peab ka lugu rahwaste juures olema olnud, ja on ehk nüüdki. Meie ei wõi sugugi tõendada, et uusi rahwaid praegusel ajal enam juurde ei sünni. Hoopis wastupidi: neid peabki sündima. Kus wanad elud surewad, seal ilmuwad alati uued elud nende asemele. Seal on ameeriklased. Neid ei olnud mõne saja aasta eest, aga praegu on nad olemas. Ühine kirjandus Inglisea hoiab nende keele weel praegusel ajal enamwähem ühes, aga tuleb ka juba nüüd Ameerika keeles lahksõnu ette, mis Inglisekeeles ei ole, ja mida keeleteadlased „ameerikanismiks“ nimetawad. Inglise riik, keel ja kultuur on wanad ja wõiwad waewalt lõpmatuseni edeneda ja püsida. Lähewad weel aastasajad mööda, ja inglastel saab olema raske ameeriklastega üksteist mõista, nagu eestlastel soomlastega, wenelastel poolakatega jne. praegusel

ajal. On sündinud suur uus rahwas juurde ja mitte nõnda, nagu wanasti seletati ja mõned riigi ja rahwusteaduslised õperaamatud weel praegugi seletawad, et perekonnast kaswab põlw, põlwest suguharu, suguharust rahwas ja rahwast riik. Rooma rahwas ja riik kaswis samuti segadusest. Nõnda näibki rahwaste saamislugudes keel ja waenlaste wasta kindlustatud ühiskond tähtsamat osa mängiwat, kui ühtlane weri.

Inimesed, kes kaua ühes elawad, omastawad üks teisest palju ühist, niihästi kehaliselt kui waimliselt. Loodus ei ole kuskilgi ühtlane, waid kõik jaguneb osadesse ja osad jälle osadesse. Aga terwel teatud rahwusel on igalpool siiski mõndagi ühist niihästi kehaliselt kui waimliselt. Nende iseäralduste järele eralduwadki rahwad üksteisest. Kui kellelgi rahwal midagi ei ole, mis teda teistest eraldab, siis ei olegi see õieti kellegi rahwas. Iseäraline nimi antakse ainult asjale, mis teistest teistsugune. Tiku toosid on kõik ühesugused ja kellelgi ei tule mõttesse iga toosile ise nime anda. See oleks ka wõimatu, sest keegi ei oskaks ju nende wahel wahet teha.

II.

Indiidualism.

Mis ülemal kirjutasin kannab rahwuslise indiidualismi nime. Indiidualism tähendab, et iga eluline üksus omaette isesugune, omapärane on. Sellegagi

on veel wähe öeldud. Indiividualism on teadusline õpetus, filosoofiline teoor, mida mitmes teaduse wallas tarwitatakse, ja ta arwab ja õpetab, et nii just peabki olema, et iga eluline olewus peabki omaette isesugune ja omapärane olema. Mehi, kes selle õpetuse poole hoiawad, nimetakse indiividualistideks. Nad õpetawad, et inimene on ise enda eesmärk, et riik peab toetama kodanike omapärast arenemist, et iga riik peab ise omapärane olema, et riigi sees olgu kodanikud wabad ja iseseiswad oma majanduslises tegewuses, et ajalugu loowad enam suure waimuga üksikud inimesed, indiividuumid, kui hulgad jne. Indiividualistiline õpetus leiab igas asjas iseseiswa omapärasuse seisukoha.

Ons see õpetus õige? Nähtawasti. Sada ühesugust ratast ei tee kokku ühtki masinat, aga sada isesugust ratast ja wänta wõiwad masina luua, mis palju kasulikku tööd teeb. Iga seltskond, ühiskond, rahwas ja riik on ka teatud ajalooline masinawärk, mis mingiks asjaks kasulik peab olema. Igas ühiskonnas on mitmesuguseid inimesi tarwis. On küll tarwis, et inimesed mitmes asjas ühel nõul oleksid, kuid nad ei tarwitse sellepärast sugugi veel ühesugused olla. Ühel nõul olemine on kunstlik kokkuliitmine, et liidetawaist asjust teatud üksus tõuseks. On liidetawad asjad aga wäga ühesugused, siis sünnib nende liitumisest uus üksus ka hoopis ühekülgne. Ükski ühiskond ei saa aga ühekülgse olekuga edeneda ega eladagi. Kunst peab täiendama loodust. Loodus olgu omapärane, indiividuaalne, et kunstil oleks wabawalik materjaalide kogumises.

Ka mitmesugused arwamised ja waated on ühiskonna elus väga tarwilised. Tõe tee käib ainult walede kaudu. Nagu Eesti muinasloos Wanaisa loomispäiwil ütles, et: „Kurjust ei taha ma mitte ära häwitada, sest kurjus on headuse mõet“, nõnda ei saa ka wale waateid ühiselust ära häwitada, sest wale on tõe mõet. Keegi ei teaks mis tõe on, kui walet ei oleks. Tarwis enne tuhat wale teed ära käia, kui tõe tee leiad. Ja kes juhtumisi korra pealt tõe peale sattub, see ei tunne ka tõtt muidu, kui peab weel mõne wale tee ära katsuma, et õieti aru saada, mis tõe, mis wale, ja milles tõe walest eraldub. Nõnda aitawad mitmesugused waated tõe leida ja mõjuwad alati elustawalt ühiskonna peale.

Indiwiidualismi on segatud wõi ühiseks peetud egoismiga, aga see ei ole õige. Indiwiiduaalselt arenenud ja edenenud inimene wõib ka altruistlik olla, kui see temale armas ja soodne on. Egoism tähendab ainult oma kasu tagaajamist, indiwiidualism selle wasta jälle omapärašt arenemist kehaliselt, waimliselt ja ühiseluliselt. — Sõna „indiwiidualism“ ei ole hästi ümberpandaw ei Eesti ega wist ühtegi keelde. Kui meie tahaksime indiwiidualismi asemel „isiklus“ öelda, siis ei oleks see sugugi õige. Isiklik olema tähendab alati midagi jonnaka taolist. Isiklus on igapäine, labane, tööres waimline oleng, indiwiidualism on selle wasta kultuurtaim, hariduse ja mõistuse produkt. Ta wõib ainult oma nime all elada, ja nõnda ongi lugu igas keeles.

Indiwiidualismi kaudne wastand on sotsialism, sest kuigi sotsialism peaasjalikult poliitiline majan-

dusparteiline õpetus on, oleks tema maksusel inimesel waewalt wõimalik iseseiswalt, individuaalselt areneda. Sotsialism püüab määrata kõigile ühised töötunnid, ühesuurused sissetulekud ja peaasi, püüab riigi kätte koondada kõik tööstuslised ettevõtted. Seal juures peaks iga kodanik tahes wõi tahtmata ühiselu masina osaks muutuma ja mitte selleks osaks, mis tema iseloomule sünnis, waid osaks, milleks teda määratakse. Sõnadena wõetud, paistab sotsialismi juures mõnigi asi kaunis kena, aga see on ainult sõnades. Oluliselt puudub sotsialismil igasugune alus: ta on täiesti loomuwastane õpetus, millepärast teda ka kuskil tänini ei ole korda läinud maksmata panna. Igal pool, kus teda on katsutud teostada, on ta ainult õnnetusi ja pahandusi toonud. Kuid see ei tähenda weel sugugi, nagu ei wõiks sotsialism iialgi laiemas ulatuses ilmas makswusele tõusta. Paljudki halwad ja loomuwastased asjad on ilmas ajaloo kestes ülewõimule pääsenud. Ristiusu õpetus oli alguses ka kaunisti loomuwastane, kuid pääsis ikkagi wõidule ja kui laialt ja kui kauaks weel. Ta oli ka hakatuses puht sotsialistlik-kommunistlik. Miks ei wõiks sarnane lugu ka sotsialismiga juhtuda.

Ristiusu kommunistlisest alusest kujunes ajaloo kestes isewalitsew paawsti keskwõim wälja, kes ei küsinud millist kui midagi enam Kristuse algõpetusest. Ka Wene sotsialistlik-kommunistlik katse näitas, et sotsialismil samane kalduwus on esialgsest rahwalitsusest kõige waljemaks keskwõimuks kujuneda. Kas peaks Lääne Euroopa tuntud ajaloo kestes ennast teist korda laskma ühemoelise õpetuse läbi ninapidi

wedada? Kui see tõesti sünnib, siis oleks see suur õnnetus Europa kultuurile, ja võib olla ka tema kultuuri haudki. Praegu käib murrang ja võitlus sellel alal. Kumb pool võidab, näitab tulewik.

Indiividualismil on peale sotsialismi veel teine kaudne wastand. See on anarhism. See wastane võtab küll indiividualismi otsa waadates sõbra näo ette, aga kui ta võimule pääseks, hävitaks temagi õige indiividualismi. Anarhism ei tunnista mingisugust riiklist korda: tema arwates peawad inimesed isekeskis iseenesest joones ja korras seisma. See on aga nähtawasti täiesti wale. Indiividualism seda ei usu ega õpeta. Puud ja taimed kaswawad metsas küll korraldamata ja metsloomad saawad isekeskis ka ilma seadusteta läbi, kuid selleks on nad ka ainult puud, taimed ja loomad. Oleks neil inimeste mõistus, ei nad siis ka ilma juriidilise korrata elada saaks. Juba kultuurtaimed põllul ei suuda ilma inimese abita kuidagi kaswada. Samuti on ka inimene, rahwas ja riik kultuurprodukt ja ilma kultuurse harimiseta ei wõi nad need olla, mis nad on.

Sotsialism tapab indiividualismi, nõnda ütelda, emaihus juba ära, noorelt, taimena, iduna. Anarhism selle wasta rammutab indiividualismi liiasti, nõnda, et sellel ainult mühaw kasw ilmub, aga wilja mingisugust kanda ei saa. Piimalehmi võib raswa ajada, et nad enam piima ei anna, kanu nii tugewasti sööta, et nad munemise lõpetawad ja kartulid nii rammutada, et nad ainult pealseid kaswatawad. Samane mõju oleks ka ühiselulisel anarhismil õige kultuurse indiividualismi kohta. Inimesed wõiksid

anarhismi maksusel teha, mis nad õige tahaksid, aga kes kõik võib teha, see ei teegi harilikult midagi. Seda võime elus ja ilmas igapäew näha.

Nõnda ehk peaks meil individualismi mõiste üksiku ja üldsuse kohta natuke selgunud olema.

III.

Riiklus.

Riikluseks nimetan ma igas riigis kehastatud walitsuslist organisaatsi.

Iga riik esineb oma riikluses kuigi palju omapäraselt. Üks riik püüab igasugust kodanike majanduslist, waimlist ja usulist elu riigi keskkohast edendada ja juhtida, ning see juhtimine riigi keskkohalt on jälle juhtiwate jõudude järele mitmesugune. Nõnda wõiwad juhtiwate jõududena esineda kuningas ehk keiser, parlament, kõrgem usu pea, õpetatud ehk tarkade meeste kogud jne. Teine riik ootab igasugust algatust ja ergutust alt kodanike keskelt, rahwa poolt, laseb rahwast omapead areneda, ja katsub ainult kodanike soowe ja ideesid õieti tabada ja neid teostada. Esimesi riike nimetatakse isewalitsuslisteks, teisi rahwawalitsuslisteks. Sellest aga ei ei järgne weel, et ainult esimeste riike juures wõim tsentraliseeritud keskkoha ümber koondatud oleks ja teiste juures wõim kohapealne. Wõimude jagamine võib mitmesuguste riike juures väga mitmesugune

olla. Prantsuses on wabariik, aga üldine wõim on seal hoopis enam tsentraliseeritud, kui näit. Inglises, ehk wiimane küll kuningriik on. Enne ilmasõda kirjutati, et kes Pariisis rähulikult tahab elada, see kojamehe ja tema naise, laste ja nende kassiga alati sõbralikku wahekorda peab silmas pidama. Wenes oli samal ajal kõwa absolutistline keisririik ja seisid Peterburis eramajade kojamehed täiesti politsei wõimu piirides (politsei wõis neid ametist tagandadagi), kuid kes iseseisew oskas olla, wõis kogu politsei peale ühes tema kojameestega wilistada ja teha mis tahtis. Need on küll weikesed ja labased näitused, kuid kujutawad siiski teatud määral antud riigi riiklust.

Tähtsamad asjad antud riikluse elu awaldustes esinewad kohtu pidamise korras, seaduste andmises, täitmises ja järelwalwes, majanduselu wabadustes ehk reglamenteerimises, koolis, kirikus, kirjanduses jne.

Tülid ja riid, mis inimeste wahel juhtuwad, on oluliselt, olgu nad nii suured ehk weikesed kui tahes, ikkagi ainult inimeste wastastike huwide ja kasude kokkupõrked wõi konfliktid. Riik aga jagab kõik inimestewahelised konfliktid mitmesse klassi, nimetab neid kas süütegudeks, tsiwiilasjuks, administratiijasjuks, sõjawäe, kiriku, kaubanduse ehk muude kohtute alusiks. Igal konfliktil on isesugune harutamise wiis, ise seadused, ise kohtunikud ja ise nuhtlused. Nii-sugusis kohtute nuhtluswiisides ja korrariikkumise seadustes wäljeneb jälle iga riigi isesugune riiklus. Iga riik on sisemiselt waba mis asja tahes kuriteoks ja nuhtluse aluseks lugema ehk seda sama asja

mitte miskiks pidama. Riik wõib mehe, kes teise naisega magab, surma mõista, kuid wõib ka temale autähe rinda anda ja teda tubliks meheks kiita. Riik on kõrgem seadusandja wõim, mis igale asjale oma arwamist mööda hea ehk halwa nime wõib anda.

Niisugust riigi suurt wabadust oma sisemise elu korraldamises nimetatakse riigi suweräänsuseks. See tähendab, et riigist kõrgemat wõimu maapeal ei ole. Kuidas mingi riik seda oma kõrgemat wõimu tarwitab, selle järele kujunebki iga teatud riigi riiklus.

Kuidas kujunewad riiklused? Mitmel teel. Nendest on esimene tee: wägewamale järele aimamine. Wõidab kultuurrahwas metsrahwa ära, siis näeb sellest metsmees, et kultuurmees kangem on. Metsmehe elu teise walitsuse all ei ole sellele muidugi lõbus ja ta püüab warsti kõike seda järele aimata, mis kultuurmehe juures näeb, et sellel teel ka wõimsaks ja wägewaks saada. Nõnda aimas Mooses egiptlasi järele, sõbrustasid wenelased enne normannide ja greeklastega ja pärast oma wõitjate tatarlastega, ja nõnda arwas ka Eesti wanem Kaupo sakslaste poole ülemannes.

Rahwaste ajaloolises elus ei ole midagi, mis alati ja igal kohal hea ehk mis jälle alati ja igal kohal halb oleks. Nõnda ka rahwaste wägewamatele järele aimamine. Osa headust omastatakse sellel teel muidugi alati, kuid sageli seal kõrwal ka palju halbtusi, ja kui halbtustel koguni ülekaal ilmub, siis saab rahwas kahju oma järele aimamisega. Asi seisab selles, et wanad kultuurrahwad endaga ka juba palju kultuuri warjukülgi kaasas kannawad. Noored rah-

wad ei oska oma järelaimamise tuhinas hea ja kurja wahel wahet teha ja wõtawad kõik puhta kulla pähe wasta. Kui nad lõpuks kainenewad, wõib aga paha nii sügawale juurdunud olla, et teda enam parandada ei saagi. Sellep. ei wõi niisugust wägewamatele järele aimamist mitte igakord heaks kiita. Kui rahwastel midagi parata ei ole, siis tehku nad seda, ja harilikult sünnib ka niisugune rahwaste järelaimamine aja järkel, kui järelaimajal rahwal kõik muud paremad õpetused puuduwad. On aga nooremal rahwal juba paremaid ja kultuursemaid abinõusid, juhatusi ja eeskujusid olemas oma riikluse loomiseks, siis peawad nad tingimata loobuma igasugusest pimedast järelaimamisest juhusliselt wägewama walitsejale.

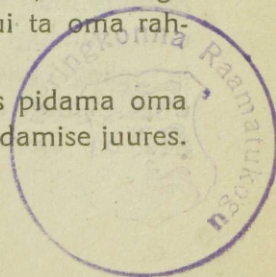
Teine tee rahwal oma riikluse loomiseks on laialdane andmete kogumine. Seda teed tarwitas juba Wenes Wladimir „Ilupäike“ wenelastele kohast usku otsides. Nendel Wladimiri saatkondadel, kes usku käisid otsimas, olid sõjamehed ja kaupmehed ka kaasas. Mitte usku üksi ei waadatud, waid terwe wõera rahwa elamise ja olemise laad waadati järele. See oli juba kaine ja teadusline riikluse ehitamine. Sama teed tarwitawad ka uue- maal ajal iseäranis edukalt jaapanlased. Nad on oma riikluse ehituseks andmeid korjanud terwest ilmast ja on mõndagi eurooplaste ideed kasutanud, mis eurooplased ise oma ideede marus kahe silma wahele on jätnud. Ja peab ütleva, et nad tänini wäga edukalt sellel alal on tegutsenud.

Seda teed wõib tarwitada iga rahwas, ja tarwitawad ka kõik riigid ja rahwad seda teed meie ajal

üle haritud ilma. Mis tähendavad kõiksugused õpetlaste ja igasuguste tegelaste reisud ühest riigist teise muud, kui igasuguste materjaalide, eeskujude ja andmete kogumist, mida kodus kasuga võiks tarvitada.— Kuid see tee ei ole siiski ainuke ja kõige parem tee. Rahwas, mis ainsa selle tee kaudu peaks tahtma oma riiklust luua, loob segariikluse, juudipoe, kus, võib olla, ükski kuub temale täiesti kohane ei ole. Seda teed võib iga rahwas käia, aga peab siin kõrval ka muid teesid tarvitama. Selleks tuleb eriti soovitada

Kolmat teed, nimelt oma rahwa iseloomu tundmist. Igaühele peaks selge olema, et rahwad hingeliselt täiesti ühesugused ei ole. Seletagu või waielgu õpetlased selle üle niipalju kui tahes, see tõde peab ikka tõeks jääma. Mikspärast ei ole siis koerte, kasside, hobuste, lehmade, kanade ja kõigi muude loomade tõud ühesugused? Mikspärast on ühed koerad terasemad, teised laisemad, ühed hobused tugewamad weo, teised kohasemad sõidu peale? Andke andeks minu labased laused, aga see ei ole minu süü, et inimsugu nii mitme raassiline ja mitme tõuline on. Kuidas peaksid siis inimestel kõigil raassidel ja tõugudel ühised waimuomadused olema, kui meie sarnast olukorda üldises loomariigis, kuhu ju teatawasti ka inimene kuulub, sugugi ei näe? Tingimata on ka inimsool oma raassi wahed, mida iga rahwa riiklus arwesse peab wõtma, kui ta oma rahwale kohane ja paras tahab olla.

Seda teed peab iga rahwas silmas pidama oma riikluse loomise, kohendamise ja parandamise juures.

See tee nõuab, et iga rahwas peab omale riikluse looma, mis tema iseloomule täiesti kohane, armas ja hea on. Hea on see kuub, mida ei tunnegi, et ta sul seljas on, head on need hambad, keda sa suus ei märkagi ja hea on see riik, milles sa ei aimagi ennast elawat. Mida sagedamine sa kõiki neid asju tunned, mida siin nimetasin, seda pahemad nad just on, sest nad takistawad sinu liigutusi, ja seal juures sa neid tunnedki. Wastab aga teatud riiklus oma rahwa iseloomule, siis on ta selle rahwale armas ja kallis ja see rahwas kaitseb teda oma wiimse were tilgani.

Siin juures peab siiski tähendama, et ka rahwa iseloom muutlik on, ja seda peab iga riiklus arwesse wõtma. Eriti arwesse tuleb wõtta weel noore rahwa iseloom ja wana kultuurrahwa iseloom. Mis ühele hea, ei ole teisele sageli sugugi kohane ja wiimaste riiklus ei kõlba igakord sugugi esimestele.

Kuid on weel üks tegur riikluste kujunemiseks, mida ka nimetamata ei wõi jätta. Need on oma rahwa geniaalsed ehk suure waimuga inimesed. Rahwas, kes geeniusi ei suuda sünnitada, ei olegi õieti rahwas, waid on mingisugune kribu-krabu inimeste kari. Samane kribu-krabu kari on ka rahwas, kes oma geeniusi tapab, maalt wälja ajab wõi nende aated ja waated maha surub. Iga geenius loob midagi uut, kuigi sageli wäga lihtsat uut. Muidugi riiwab see uudis ka midagi wanast ja sellep. tuleb igal suurel waimul kohe oma tegewuse algusel enam-wähem wastastega tegemist teha, See on loomulik, ega peaks ka kedagi heidutama.

sest vähemalt geeniusse endale on sarnane wastutõõtus weel ennemini lõbuks ja ergutuseks, kui takistuseks.

Rahwad peawad oma geeniusi õieti tundma õppima. Nende waated on wahel weidrad, aga see tuleb sageli ainult sellest, et nad wõerad ja uued on,— saawad nad omaseks, siis wõiwad nad palju armsamad olla, kui endised. Wenelane N. Hlebnikow ütleb, et igasugune kultuur just originaalsete waadetega inimeste loodud ongi, s. o. inimeste loodud, kellel julgus on olnud mõned sammud tundmata teed mööda edasi minna. Muidugi ei ole nad umbkotti läinud, waid neid on juhtinud nende kõrgem mõistus ja sageli otse waimline nägemine (intuiits).

Sageli on usulised kultuurid täiesti üksikute inimeste loodud, nagu olid Kungfutse, Buddha, Kristuse, Mohammedi, Kalwini, Lutheri j. t. õpetused. Teised on riiklusi loonud, nagu Pipin, Wilhelm Oranje, Gustaw Wasa jne. Kolmandad on terwet haritud inim-sugu waimliselt walgustanud, nagu Dante, Voltaire, Lessing, Goethe. On riigimehi olnud, keda nende rahwad poolkaudu jumaldawad, nagu sakslased oma Bismarki. Wõtke P. A. Ühisriike asutajate hulgas, Georg Washingtoni, Benjamin Franklini ja Jeffersoni nimed maha, nagu ei oleks neid olnudki, ja, wõib olla, teie wõite weikse küsimusmärgi panna terwe toljaegse Ühisriike saamisloo juurde.

Wõtke meil weikses Eestiski C. R. Jakobsoni nimi ajaloost maha ja teie hakkate kohe kahtlema selle üle millal meie rahwuse tunne oleks arenenud

Lisage C. R. Jakobsoni nimele veel mõned nimed juurde, nagu J. W. Jannsen, Fr. Kreuzwald ja Hugo Treffner (loen täiesti suureks teguriks meie rahwa haridusloos) meie Hurdid, Reimannid, Järwid, Kõrwid, Hermannid ja Grenzsteinid ja ärge süüdistage neid wäga, sest nad olid oma aja inimesed ja tegid, mis oskasid ja suutsid. Pange sinna juurde veel uue-
 matest inimestest Tõnisson, Päts ja in corpore Tallinna noored haritlased, kes 1904 aastal Tallinna linna omawalitsuse eestlaste kätte tõid ja kustutage nad meie ajaloo maha, nagu ei oleks neid olnudki, siis näete kohe missugused augud meie ajaloo tekkiwad. Tähendab nad olid täiesti tarwilised Eesti ajaloolised inimesed.—Kõige uuemaid wabaduse sõja kangelasi ei ole meie veel nende wärskuse pärast arwesse wõtnudki.

Nõnda oleme leidnud iga rahwa riikluse kujunemisel neli tähtsamat tegurit: järelaimamine wägewamatele, laialdane andmete kogumine, rahwa iseloom ja rahwa geeniused wõi originaalsed inimesed. Neid tegurid on kasutanud iga rahwa riiklus oma loomisel, arendamisel wõi täiendamisel. Ja neid tegurid tuleb ka tulewikus igal rahwal tarwitada. Ühegi peale üksi nende seast ei wõi ükski rahwas peatama jääda, waid neid tuleb enam-wähem kõiki targu tarwitada. Käesolewas raamatus ei wõta ma aga neid kõiki kõne alla, waid peatan pikemalt ainult kolmanda teguri juures, s. o. rahwa iseloomu juures. Ja siingi tuleb kõne alla ainult Eesti iseloom, kui Eesti riikluse alus.

IV.

Eesti iseloom.

Eesti iseloomu ei wõi nimetada väga labaseks ehk igapäiseks. — Wenelased nimetasid meid „чудь“. Selle nimetuse mõiste üle on waieldud ja mõned on selle sõna juurt sõnas „чужой“ (wõeras) leida tahtnud. See ei näi aga õige olevat. Wenelaste ümber elas palju wõeraid rahwaid, miks nad siis meid üksi wõerasteks hüüdma hakkasid. Liiategi elasime meie enne wenelasi Wenemaal ja wenelased ise tulid kui wõerad meie juurde, aga mitte meie nende juurde. Näib, nagu wõiks sõna чудь ainult sõnast „чудо“ (ime) tulla. Seda tõendab ka Wene muinasluule, mis nimelt põhjamaades Soome sugu rahwaste juures kõiksuguseid imesid uskus. Puschkin laulab wana Wene luule juhil:

„Тамъ чудеса: тамъ лѣшій бродить,
Русалка на вѣтвяхъ сидить“.

(Seal imesid, seal haldjas liigub,
Ja näkineid puuokstel kiigub).

Soome nõiad, suuremalt jaolt head, olid kuulsad wanas Wene luules. Ja ka wiimasel ajal ütlesid wenelased sageli, et eestlased ja soomlased imelised inimesed olla. Nad leidsid meie imelikkust meie jonnakas, wisas ja omapärase iseloomus. Nad leid-

sid, et meie iseloom on hoopis teistsugune, kui Wene iseloom, sest sõnad „чудо, чудный, чудаць“ on kõik ühise juurega.

Missugune on siis õieti Eesti iseloom? Ja mis on üleüldse iseloom rahvusliselt? — Teatud rahwa iseloomuks tuleb arvata selle rahwa enamusele omane tegutsemise laad. Sarnast rahwa iseloomu märkawad alati wõera rahwa liikmed paremini, kui teatud rahwa oma liikmed. See on ka loomulik, sest omal puudub selleks kohane mõedupuu. Kuid katsume siiski kuidagi orjenteeruda Eesti iseloomus.

Eesti jonn. See on kuulus ammust ajast saadik. Teda on ühtelugu laiduwääriliseks nimetatud. Alles kõige uuemal ajal on leitud, et jonn sisuliselt kõige pahem ei olegi, nimelt, kui jonn kultuurseks wisaduseks kulwiweritakse. Wiimasel korral wõib ta koguni päris woorusena esineda. „Kiwi, mis hooneehitajad kõrwale on heitnud, on Eesti elu nurgakiwiks määratud“. Selleks wõib ta aga ainult siis kõlwata, kui temaga mõistlikult ümberkäiakse. Ilma mõistuse tarwitatuna jäeb jonn siiski iseloomuliseks paheks. Jonn oma loomulikus olekus toob alati tunnistust paindumatast ja wisast iseloomust. Niisugune peabki inimene õieti elu wõitlustes olema. Aga kui jonn liiale läheb, kui inimene, nõnda ütelda peaga kiwist müüri tahab purustada, siis on niisugune jonn lollus, mitte au, waid häbi asi ja rumaluse tunnismärk.

Eesti teguwõime on ka midagi iseäralikku. Ta lööb lõkkele sageli alles pärast pikka ja wisa kannatust. Eestlane kannatab kaua, kannatab nii kaua, kui ta wähegi wõib, aga kui see kannatus

siiski kord lõpeb, nimelt, kui eestlane ära näeb, et sellest kannatusest ikkagi midagi välja ei tule, vaid asi, mille pärast ta kannatab, aina hullemaks läheb, siis tuleb tund, mil eestlane iga asjaga hakkama saab. Seda Eesti iseloomu külge on ka mitmed wõera rahwa liikmed Peterburis ennemini tähele pannud. Nad ütlesid sageli: „Эстонецъ терпитъ, но когда разсердится, то скажетъ: „ei olle“ и тогда ему самъ чертъ не братъ“. Ja nõnda ta on.

Ajuti ilmub ka see eestlase „ei olle“ tema juures niisuguse püha wihaga, tähendab ilusa silmis lõkkawa, aga mitte kätega lõhkuwa tulega, et see wõeraid imestama on pannud. Wene seltskonnas räägiti ennemini ühest noorest Wene ohwitserist, keda eestlasest ahjukütja, kui ohwitser teda tema töö juures seganud, oma leegitsewate silmadega nõnda ära ehmatanud, et ohwitser kasarmu aknast välja karanud. Ohwitser ei ole häbenenud seda lugu ise pärast awalikult rääkimast.

Huwitawad on ka lood, mis Merkel (Tombachi tõlkes) eestlaste iseloomu üle ette kannab. Kui eestlastel julgust oli niisuguse walju walitsuse ajal, kui orjapõli seda oli, mõisnikke ree aistega mööda teed tagaajada, nende püksa lund täis toppida ja tõsiste protestidega siin ja seal esineda, siis toob see tunnistust väga julgest ja oma õiguse juures püsiwast iseloomust. See iseloomu külge on ka eestlastele tänini omane. Eestlastel on üldiselt täiesti selge mõiste isiklistest õigustest ja ta püüab neid igal pool kõige jõuga iga pealetungiwa ülekohtu wasta kaitsta.

Kuid tuleb ka ajuti ette, et eestlane salalik on.

Ta ei armasta iga wõeraga alati waidlema hakata, waid kuulab waikselt teise arwamisi pealt, kuid jäeb püsima ikka oma arwamise juures. Ta mõtleb oma südames: laula aga peale mis sa tahad, küll ma tean isegi, kuidas see lugu õieti on. Seda iseloomu külge ei wõi alati pahaks tunnistada, sest iga waielus paljastab waidleja hinge, kuna igakord sugugi hea ei ole oma hinge wõera inimese ees paljaks koorida. Igal inimesel on oma nõrkused ja miks peab neid siis igäühele näitama? Parem ise pikkamisi omaette järele kaaluda kus pool tõde, kus wale. See näitab, et eestlane oma mõistuse juhil tahab elada.

Uut asja, uut ettewõtet, uut inimest toetab eestlane peaaegu igal pool. Meie agronoomidel on wiisiks wõetud eestlasi eriti põllukultuuri uuenduste wisas wastuwõtmises süüdistada, kuid nende süüdistustega tehakse mõnegi Eesti põllumehele ülekohut. Agronoomid on meile mõndagi soowitanud, mis sugugi meile hea ega kohane ei ole olnud. Agronoomid on sageli hoopis noored mehed ja lähewad ainult teoorilisest seisukohast wälja, mis igakord tegelikult hea ei ole. Kaua on nad rielnud eestlaste kartulikaswatamise kallal, aga ometi ei olnud meil kaua aega kasulikumat põlluwilja, kui kartul. Ja kui agronoomid juba lähewad ühe asja peale wälja, siis nagu peaksid kõik kas härjapead külma, kas piima karja pidama, wõi linu kaswatama. Sarnasel korral peab Eesti põllumeestele täielise õiguse andma nende kaine ümberkäimise mõttes uute ideedega, millede juures nad wahel kergesti liiwa peale wõiksid jäeda. Loll on see, kes oma majapidamise süsteemi ilma

tarwiduseta muutma hakkab. On aga wana mood kuidagi paha, ei ole kasulik, wõi nõnda edasi, siis on muutus loomulik ja tuleb nagu iseenesest ilma soowitamatagi. Juba igasugune pealetükkiiw soowitus wõib inimesi tagasihoidlikuks teha uuenduse wasta.

Kuid eestlastel on ka päris halbu iseloomu külgi. Ma tahaksin siin nimelt kadeduse juures peatada. Ma ei tea kui palju teistel rahwastel kadedust on ehk ei ole, aga eestlastel on seda kaupa kaunis rohkesti. On küll inimesi, kes ütlevad, et nad sugugi kadedad olla, aga katsuge ligemas ümbruskonnas kuulata, siis märkate warsti kust poolt tuul puhub. Muidugi ei tarwitse ka kadedus igakord ja iga inimese juures just ebawoorus olla, nimelt siis, kui teda ainult kui isiklist ergutust tuntakse, kuid suuremalt jaolt on ta siiski ilma aluseta, ja kaunis kibegi tunne. Ei oleks weel wiga, kui asi tunde juurde üksi jäeks, aga mitmed lähewad ka oma tundeid kaetsetawa arwel kuidagi pahaks teoks muutma, see on aga juba igakord paha. Mis on sinul teise õnne wõi eduga tegemist? Tee sina ka ise, et sinul hea oleks. — Mulle tuleb ette, nagu ei oleks ma wene-laste juures nii palju kadedust märganud, kui eest-laste juures. Kuid wõin muidugi ka eksida.

Ühtki rahwast ei saa hinnata teisiti, kui teda kellegi teise rahwaga wõrreldes. Igasuguseks hindamiseks on tarwis normaalwäärtus, kui mõedupuu. Rahwaste juures aga normaalwäärtust ei ole, nõnda ütelda — niisugust psühholoogilist raha, millega iga rahwa hinda wõiks kindlaks määrata. Kõik niisugu-

sed mõetmised ja wõrdlused on umbkaudsed, kuid nad on siiski iga rahwa huwides ja tarwilikud, et ennast ja teisi tunda. Teiste rahwastega on tarwis läbi käia, aga kui sa neid teisi ei tunne, siis on see läbikäimine poolik. Enesetundmine on aga igale rahwale weel tarwilikum, sest sellest oleneb kui palju keegi rahwas enda peale loota wõib, mis ta tohib ettewõtta ja mis mitte ja kuidas ta, kui rahwas, peab tegutsema. Arwaks eestlane ennast, näituseks, prantslaseks, siis ta eksiks sügawasti, sest temal ei ole prantslase tuld, lahkust ega tõearmastust. Arwaks eestlane ennast inglaseks, siis eksiks ta jällegi, sest temal ei ole inglase wabaduse armastust, omapärasuse ja suuruse austust, waimu ja mõttekäigu sügawust ning walitsemise oskust.

Arwan, et palju ei eksi, kui eestlase iseloomu peale järgmiselt waatan:

1) Majandusliselt. — Eestlane on kokkuhoidlikum, kui wenelane ja juut, kuid pillajam, kui sakslane. Ettetõtlikkuses jäeb eestlane wenelasest ja juudist maha, kuid ettewõetud asja läbiwiimise wisaduses lööb eestlane sakslase ja wenelase üle, aga juudist jäeb ta ikkagi weel maha. Lätlasi ja soomlasi ma sellest küljest ei tunne. Igatahes on aga soomlane ettewõtete algatuses kergemeelsem, kui eestlane. Ärilises aususes on eestlane wenelasest ja juudist ees, kuid jäeb sakslasest alla. Tööjõu, tahtmise ja lusti suhtes ma wenelaste, sakslaste ja eestlaste wahel wahet ei näe.

2) Üldwoorusliselt. Siin tuleks erilist tähelepanu pöörata sõpruse peale. Üldine moraaliõpetus

hindab head sõprust kaunis kõrgelt. Head sõbrad wõiwad olla ainult inimesed, kes üksteist kuidagi täiendawad, sellega inimesed, kes mitte täiesti ühesugused ei ole. Ühendawa sidemena peawad aga neil olema ühised ideaalid ehk vähemalt ühised huwid. Need on hea sõpruse alus ja juur.

Eriti kõrgelt näiwad meie ajal inglased sõprust hindama. Ma olen Inglise ajakirjanduses enam kui üks kord märkusi leidnud mõne awalikuks tulnud noore inimese ulakuse kohta, et selle inimese sõbrad peaksid tähendatud inimest paremini silmas pidama. Nähtawasti nõuab Inglise awalik arwamine, et sõber sõpra peab moraalselt toetama. Eesti, Wene ega Saksa ajakirjanduses ei ole ma aga ühtki sarnast märkust kordagi leidnud. Nähtawasti ei ole nii wäga sarnane wiimaste rahwaste moraalne nõue, kuigi ka meil inimesi nende sõprade järele hinnatakse ja seda sageli wäga õieti. Ka on wanasõna: „ütle mulle, kes su sõber on, ja ma ütlen sulle, kes sa ise oled“, meil üldiselt tuttaw.

Wenelastel on wanasõna, mis lausub: „ärgu olgu sul 100 rubla, waid 100 sõpra; on sul sada rubla tarwis, siis laenad igalt sõbralt ühe rubla ja ongi sada rubla koos“. Eesti wanasõna sõpruse kohta on aga pahem: ta ütleb, et sõber peab sõpra kuskilt koorima. Ja tegelikult on see sageli wäga trehwaw. Meie tunneme sõpru ainult noorelt, kooliaastates. Pärastises tegelikus elus on wõistlus ja rabelemine elu kasude ja huwide nimel meie keskel nii suur, et tõsiseid sõpru meie seas wähe leida on. Peab konstateerima fakti, et indiuidualism meie seas

sedawõrd wõeriti arenenud on, et tõsise sõprusele wähe ruumi üle on jäänud.

Üldiselt pean ma kõige tähtsamateks woorusteks inimeste juures enesetundmist ja kohusetundmist. Nendest on eestlased esimeses kaunis tugewad. Eestlane on üldiselt juurdleja, mõtleja ja arwustaja inimene ja kaugelt suurem jagu eestlastest hingab igaüks iseennast kaunis õieti, ja weel suurem hulk ennemini alla, kui üle oma wäärtuse. Mis aga puutub kohuse tundmist, siis ei ole meie selles woorus ka mitte nõrgad, kuigi, wõib olla, meie just sakslaste kohuse tundmise wasta ei jõua, (ehk wõib olla ka jõuame, sest niisuguste asjade üle on raske peenelt otsustada) aga wenelaste üldisest kohusetunddest oleme kaugelt üle. Mis aga juuta puutub, siis näib nende juures küll kohusetundmise mõiste wäga nõrk olewat.

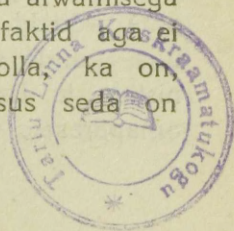
c) Perekondliste wooruste aluseks peetakse üldiselt abielulist truudust, kuigi perekonna elu inimestelt ka palju muid woorusi nõuab, mis perekondlises ühiselus sugugi wähem tähtsad ei ole, kui abielu inimeste wastastikune truudus. Wene alamseisus tundis küll truuduse mõistet wäga halvasti, kuid haritud keskseisus siiski paremini. Eesti elu kohta peab tähendama, et meil see woorus kaunis kõrgel on püsinud juba ammust ajast saadik. Ei wõi aga tähendamata jätta, et uued waated ka siingi keskseisuse kallal õõnestawad, kuigi ilma suuremate tagajärgedata. Juutide juures on truuduse mõiste, nagu üldiselt igas asjas, nii ka abielus, wäga nõrk.

Üldiselt ei wõi aga öelda, et meie abielud siiski

keskelt läbi väga head oleksid. Meie abieludes on palju kokkukõlatust. Eriti on halb asi haritlaste juures, kus waimlise kontakti puudus naistel meestega sageli tuntaw on. Süüdi on selles mõlemad pooled juba algusest peale. Naised selles, et abielu, kui iseseiswa elu peale waatawad, kuna juba keeleline mõiste seda elu abi-eluks teeb. Mehed selles, et küllalt kainelt ei ole walinud ja algusest peale talitanud. Abielus ei ole kumbki pool enam täiesti waba, waid mõlemaid pooli tuleb kui teise abilist waadata. Kuid kui mõlemad pooled seda kindlasti tahawad, siis wõiwad nad ka kõige pahema abielu heaks muuta. Kummagi üksiku poole hea tahtmine ei aita üksi muidugi midagi.

Riigiteadusel on wiisiks antud rahwa abielulise korrale suurt riiklist tähtsust anda. Ja see waade ei näi wale olema. Missugune abielu teatud rahwal on, seda tunneb iga mees, naine ja laps iga sammu peal. Kuidas ei peaks siis nende tunnete summa ka mitte terve riiklise elu peale mõju awaldamata jätma. Tingimata on sellel suur mõju.

d) Riikliselt ei wõi meie Eesti rahwa iseloomu kohta weel palju öelda. Meie rahwas ei ole ennast riikliselt weel palju awaldada jõudnud. Kuid wastolud walitsuse ja rahwa wahel on siiski juba selgesti märkatawad. Need walitsused, mis meil tänini on olnud, on juba küllalt sageli osanud awaliku arwamisega mitte sugugi rehkendada. Sarnased faktid aga ei ole riiklise elule terwiseks ehk wõib olla, ka on, kuid hoopis teises mõttes, kui walitsus seda on arwanud.

Meil on tänini täiesti klassiwalitsus püsinud ja nimelt haritlaste klassi walitsus. Näib, nagu ei peaks see paha olema, aga on siiski paha. Paha seisab selles, et meie haritlased nagu ühe witsaga löödud, kõik wana Wene kooli kaswandikud on. Nad hoiawad ühte, sest nende kaswatus oli ühine, kuid on liiga sabloonilised, liiga wäheste ideede ja ideaalidega, ja awaldawad liiga wähe omapärasust ja eestilist initsiatiivi. Nad peaksid meelde tuletama kadunud Poska awaldusi, kes tunnistas, et tema ja meie diplomaatia alles sellest ajast saadik edu on hakanud saawutama, kui Eesti diplomaatiline saatkond omapäraselt ja eestiliselt on hakanud talitama.

1915. a. peeti Peterburis üleilmlist sahmatistide turniiri. Sellel turniiril heitlesid Lasker ja Capablanca esimese koha pärast ja otsus olenes nende lõpumängust. Lasker wõitis selle lõpupartii ja tunnistas pärast, et ta selle mängu juures kõik oma eluajal omandatud sahimängu reeglid nurka on wisanud ja kõik oma jõu selle peale on koondanud, et ainult wõita. Kes sahitundja seda partiid järele mängib, see peab tunnistama, et Lasker seal midagi metsikult ürgjõulist on awaldanud. Seda jõudu wõis aga Lasker awaldada ainult omapäraselt wäljaastudes.

Eesti jõukangelasel Lurichil, keda wenelased wahel Eesti jumalaks hüüdsid, oli mõni tosin päris oma wõtteid, milledele ta wahel just wõitluse ajal uusi juurde sünnitas. Ka Eesti sõdurid on kommunistide ja Landeswehri wasta wõideldes palju uusi omapäraseid wõtteid loonud, mis nende wõitu kind-

lustasid. —Ilma individualismita ei tee ükski inimene maakeral midagi suurt ega tähtsat ära. Ainult ise on maakeral mees, kõik muu on pahn ja tolm.

V.

Eesti riigi rahvuslised andmed ja sihid.

Eesti rahwale on nüüd wõimalus awanenedu oma-päraselt, s. o. oma iseloomu kohaselt elada ja areneda. Eesti rahwas on oma elus ise suwerään. Eestlasel ei tarwitse enam wõera rahwa kuube kanda, mis teda, kas mõnest kohast pigistaks ehk teisest kohast maad mööda järele lohiseks. „Rahwas, kes käis surma warju orus, on suurt walgust näinud“. Kas mõistab Eesti rahwas ka käesolewa ajaloolise momendi suurust õieti hinnata? Kas tunneb iga eestlane ka kõiki elamise ja olemise wõimalusi, mis riiklise iseseiswuse kaudu temale awanewad?

Kahju oleks, kui meil tõsise iseseiswuse tunde ilmumine rahwa hinges liiga pikale weniks. Selle ajaga wõiksid mõned kodanike rühmad riigi sees wäga tugewaks minna ja rahwas ükskõiksuses nii harjuda, et nad õieti ei mõistakski missugune warandus nende käes oli. Ajalugu ei seisa päewagi paigal. Kõik muutub, kujuneb ja koondub wõimaluste ja tarwiduste järele uutesse wormidesse. Need uued wormid ei ole aga alati mitte kõigile head, waid nad

on peajasjalikult head ainult neile, kes nende wormide koondustes osanikud. Mitteosanikud wõiwad uute riikliste ühiseluliste wormide ilmumisel ka oma riigi kultuurwärawaist wäljapoole jäeda.

Kui teatud rahwal weel oma riiki ei ole, kui ta ajaloolise sulasena wõeraid riike ja rahwaid teenib, siis on tema kultuur ainult rahwusline. Kõik, mis ta püüab, püüab ta ainult rahwuse nimel ja selle nime kaudu seisabki ta koos. Jõuab aga teatud rahwas iseseiswusele, siis langeb rahwusline aade selle rahwa kultuuris teise astmele, kuna selle rahwa riiklus tema kultuuris esimese astmele tõuseb. Rahwuse mõiste on kohaline, lokaalne, — riikluse mõiste selle wasta ulatab wähemalt üle kogu selle maa-riika, kus riik asub, ja sageli kaugemalegi, tõuseb ka wahel üleilmliseks kultuurteguriks. Rahwas on kannatamatu, intolerantne teiste rahwaste wasta, — riik ei saa enam nii kannatamatu olla, sest temas ilmuwad wähemusrahwad ja teiste riike liikmed, kes oma wasta teatud respekti nõuawad. Rahwus on sulane, riik härra.

Tõuseb rahwas riigiks, siis peab riik kõik endised rahwa kultuurwarad oma hoole alla wõtma. Riik on siis kehastatud rahwas ise. Rahwusline aade, mis enne õhus hõljus, ilma kindla moe ja kujuta oli, on riigis omale teatud kuju, wormi ja laadi omandanud. See worm peab kõike wana kandma ja sinna uut juurde ehitama. Tema on kui rahwuspuu latw, teatud ajalooline jätk, mis altpoolt rammu saades edasi peab kaswama.

Mida peab siis Eesti rahwusline riiklus kujutama?

1) Keeleliselt. Eesti keel on kõlaliselt ilusam, kui mõned teised keeled, aga grammatikaliselt kaunisti raskem ja keerulisem, kui mitmed muud keeled. Lauseehituse laad on meil praegu täiesti õhus hõljuw. Ühed kirjutawad Saksa lausetes, teised Wene lausetes, wähesed kirjanikud on seni tabanud õiget Eesti lauseehitust, mida tänini ei ole osatud reglamenteerida ega süstematiseeridagi. Eriti weidraid wigu tehtakse omadussõnade muutmises nimisõnade ees, esimesi igal pool Wene keele järele muutes. Alles 1915 a. weel kirjutas meie parem kirjanik Friedebert Tuglas A. Kitzbergi „Külajuttude“ sissejuhatuses (lhk. 8): „Meie wõime neid nelja kirjanikku nüüd ajaloolises perspektiivis miskisugusena kirjanduslikuna kwartetina ettekujutada“, kuna ükski eestlane Eesti keele omadussõnu nõnda ei muuda, waid miskisuguse kirjandusliku jne. ütleb. Jürgens ja Tasak kirjutawad Maadeteaduse õperaamatu ja lasewad esimesel leheküljel trükkida: „Piltidega ja kaartidega“, kuna „Piltide ja kaartidega“ õige oleks olnud. Nii-suguseid näiteid omadussõnade ja korduwate nimisõnade walesti muutmisest wõiks palju tuua päris tüsedate moodsate Eesti kirjanike juurest.

Wanades kultuurkeeltes omastab lauseehitus nii-suguse kindla kuju, et iga teisiti ütlus täiesti lubamata on ja nagu hoop iga teatud keele^{oskajale} mööda kõrwu käib. Meie ei saa küsida kas see hea ehk halb on, meie wõime seda ainult kui fakti konstateerida. Nähtawasti peab see just nõnda olema. Iga asi, mis walmis, peab teatud kindlat kuju kandma, muidu on ta poollik, poolwalmis. Nõnda ka keel. Ka kultuurkeel peab täieline ja walmis olema.

Et täieealiseks saada, selleks on aastaid ja kasvamiseks jõudu tarwis. Sellega ei saa rutustada. Ei ole ka tarwiski. Kirjandus loob ise keele ja selle wormid aastate jooksul. Riigil, kui sarnasel, walituse mõttes, ei ole siin suurt teha. Keelt ei saa kääridega moodustada, nagu Peeter Suur wenelaste kuubedega tegi. Kannatame ja ootame mis keelesepad ja kirjanikud tema kallal teewad ehk tege mata jätawad. Kuid püüame nende tööd jälgida ja sealt tarwitada, mis meile armas, õige ja meeldiw näib. Mis meile nende tööst kohane ei näi, selle laseme lahkesti maha jooksta.

Muidugi peab aeg tulema, mil riigikeele kirjalik kuju riikliselt kindlaks määratakse, kuid sellega peab weel mõned aastad ootama. — Õige kirjanduse keele loowad peajasjalikult kirik, kool, teater ja kirjandus, aga meil on neil kõigil weel wõeraste parkalite pargitud nahast kingad jalas. Meie keelesepad on kõik wõerakeelsete koolide kaswandikud, mille tõttu nad nooruspäiwil, mil keel peajasjalikult inimesel luusse ja lihasse kaswab, Eesti keeles põhjani ei saanud süweneda. Tahaks loota, et noorus, mis praegu eestikeelsetes koolides õpib, kord täieealiseks saades palju sügawamalt Eesti keelt tunneb, kui praegune täieealiste haritlaste põlw. Nende seast saatuse poolt selleks walitud üksikute kätte tahaksin ma ka jätta Eesti keele lõpuliku woolimise.

2) Usuliselt. Wanasti on riigi ja usu mõisted ikka ühised olnud. Igal riigil oli oma usk ja oma jumalad. Uskude muutuste ehk muutmistega muutusid ka sageli riiklused.

Usud sünnivad, kaswawad, elawad ja surewad nagu kõik muudki ühiselulised woolud. Neid elab wahel korraga mitu põlwe: on elus wanaisa, isa, poeg ja pojapoeg. Eestis leidub weel praegu meie paganuse aegist ebausku, kui meie usu wanemat põlwe. Ristiusu õpetus meie seas awaldab juba kaunisti wanaduse tundemärka. Nooremehena paistab aga palju teaduslist usku silma. Ja ka kõige noorem põlv tunde ja instinkti usu nime all tõstab juba pead.

Inimeses on mõndagi, mis teadusliselt seletamatu ja sellel alal jääb usul ikka sõna kaasa ütelda. Inimene on ikkagi midagi kõrgemat, kui lihtne loom, kuid mitme oma iseloomu küljega ei saa ta aga loomariigist siiski kuidagi välja. Nõnda ta siis on ja elab, mõtleb ja murrab oma pead igaweste mõistatuste kallal ühest ajaloo järgust teise ja küsitaw on, kas inimene absoluutset tõtt kunagi saabki teada.

Mingisugune usk näib aga igas riigis tarwilise tegurina. Usk reguleerib rahwa elus asju, kuhu seaduste peensused ei küüni. Kõigi inimeste ajud ei wõta wiimaste teaduste peensusi wastagi ja mis peab neil inimestel siis olema, kui neil usku ka ei ole? Sellega on usk riikliselt täiesti tarwiline asi.

Ka Eestis kujuneb uus usk, usk, mis wastab meie iseloomule, meie elu sühtumistele, meie uhiseluliste ja riikliste tarwidustele, usk, mida meie uskuda suudame. Millal see uus usk juba üldiselt märgatawaks kujuneb, seda näitab aeg.

3) Juriidiliselt. Juriidilised normid on riigis sedasama, mis inimese kehas, närwi kiud millede kaudu aju kõigi muskliste liikumisi korraldab. On närwid

kõwad ja korras, siis on inimene julge, kindel ja rahulik. On riik juriidiliselt hästi korraldatud, siis on ka riigi elu kindel, rahulik ja hea.

Kuid kust võtta riigil häid juriidilisi norme?

Euroopa juriidiline kord põhjeneb eestkätt wana Rooma juriidilistel põhimõtetel. Eesti kohaliste seaduste kogus on mõned paragrahwid sõnasõnalt ühised wana Rooma seadustega. Kust said roomlased oma seadused? Ei tohiks arwata, et roomlased oma seadused kõik ise oleksid loonud, waid arwatawasti tarwitasid nad oma seaduslikes korras ka palju wana ilma waimuwara, mis neil kättesaadawal oli ja mis nende elu ja olule passis. Seadustes on palju üldinimlisi punkte, mis igal ajal ja maal on maksnud. Kuid roomlased on ka palju oma elu ja olu kohaseid seaduse punkte ise loonud ja wanu põhimõtteid omapäraselt ümber moodustanud. Nõnda teewad kõik riigid.

Üldiselt algab iga riik oma iseseiswat elu teiste riike juriidiliste normidega. Seadustes on iga sõna ja iga mõiste ütlusewiis otsata tähtis ja nõnda ei suuda ükski riik ise omale lühikese ajaga omapärast juriidilise korra süsteemi luua. — Ka Eesti algas oma iseseiswat elu Wene ühiseluliste juriidiliste ja kohtu korra normide najal. See wana alus muutub aga meie käes iga Riigikogu istanguga natuke teistsugusemaks. Hea oleks, kui ta alati paremaks ja meile kohasemaks muutuks. Kuid parlamendid teewad samuti wigu, nagu igasugused muudki ametmehed. Parteiwõitluses unustawad rahwa saadikud sageli selle rahwa hinge ja iseloomu ära, keda nad õieti esitawad.

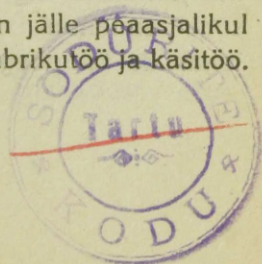
Nii kui iga inimene indiwiduaalne on, nõnda allub ka iga rahwas teatud indiwiduaallikkusele. Iga riigi seadused peawad oma rahwa indiwiduaallikkusele passiwad ja kohased olema. Hea riie on see, mida ei tunnegi, et ta sul, seljas on, head lapsed need, keda ei märkagi, et nad majas, ja head seadused on need, mida ei tunnegi, et nad riiki waldawad. Kui korralik kodanik aga oma elus ja olemisses iga sammu peal peaga wasta seadust pörkab, siis elab ta halwas riigis ja halwa seaduste all.

Ükski kodanik ei jõua oma saadikutele küllalt ütelda, et tulge alla ja mõistke meie elu ja olu. Tungige oma rahwa hinge saladustesse ja waadake, mis seal on kirjutatud. Nende saladuste waral on rahwas oma 2000 aastat maakeral püsinud ilma ühegi abi ja toetuseta, ärge nüüd teie temale wõerast hinge püüdke sisse puhuda. Seal on juba oma hing ees. Wõeraste tuultega jäete teie warsti rahwale wõeraks.

4) Majandusliselt. Mis toit inimese kehale, seda on majandus riigile. Ilma majanduslise jõukusega ei saa riik elada. Iga riigi aparaat tarwitab ise oma ülewalpidamiseks hulga kodanike tööjõudu ära. Peale selle weel wanad wõlad ja tulewate põlwede kaswatuse kulud. Ilma teatud jõukusega ei ole võimalik mingisugust haridust ega kultuuri omandada. See maksab niihästi üksiku kui ühiskonna kohta.

Kodaniku majandusline tegewus on peajasjalikult kolmesugune, nimelt: tööstusline, kaubandusline ja teeniw.

a) Tööstusline tegewus on jälle peajasjalikul kolmesugune, nimelt: põllutöö, wabrikutöö ja käsitöö.

aa) Põllutöö on Eesti rahwa tähtsam tegewus juba ammust ajast saadik. Meie rahwas armastab teda ja oskab teda. Eesti peabki põllutööstusliseks riigiks jääma. Kuid mitte üksi oma jaoks ei pea meie põldu harima, meie peame ka tublisti oma põllutöö saadusi riigist väljavedama. Seni kui majandusliselt tsentraliseeritud riike süsteemid püsiwad, ja nad, wõib olla, püsiwad weel kaua, ei ole kellegil riigil wõimalik mingisuguseid kaupe osta, kui ta ise midagi välja ei wea. Riik on praegusel ajal teatud majandusline üksus, kes ainult sisse- ja väljaveoga oma majandust tasakaalus suudab pidada.

Eesti riik peaks ennast oma terawiljaga täiestj suutma ülewal pidada ja peale selle weel suurel hulgal karjakaswatuse aineid, nagu hobuseid, kariloomi, sigu, wõid, juustu, piima, mune, liha väljavedada. Peale selle wõiwad ka kartulid, piiritus ja tärkliks meil kaua tähtsad väljaveo ained olla. Metsa väljaveoga ei peaks meie ruttama. Ennem tuleksid oma ehitused korda seada ja laewu ehitada, kui palka väljavedada. Meie wõtame ju iga aasta metsa alt põllu- ja karjamaad juurde ja mets tahab kaua kaswada. Ta wõib ka otsa saada.

Põllutöö on lõppematu rahwa rikkuse allikas. Seni kui päike mulla pinda hautab, ei lakka ka maa wilja kaswatamast.

Põllutööstuslise riigi rahwas wõib väga rikas olla, kui juriidiline riigi kord põllutööd ei takista, waid seda enamini edendab. Põhja Itaalias oli enne ilmasõda talupoeged seas palju miljonääre. Sama ka

Hollandis ja Belgias. Ja nende miljonid ei olnud sõjaaegne paberipahn, waid kuldmiljonid.

Kuid põllutöö on raske töö. Meie inimesed rühmawad teda siiski omale raskemaks teha, kui ehk just tarwilik on. Masinad ja mõistus peawad enam platsi astuma. Et aga maaelu üksluine ja igaw ei oleks selleks peawad inimesed maal omale kultuurseid lõbusid soetama: kirjandus, kunst, muusika peawad talumajades aset leidma. Kuid põllutööstus jääb siiski inimeste asjaks, kes temaga kauemat aega harjunud. Linna inimesed saawad temaga harwa uuesti hakkama.

bb) Wabrikutööstus wõib kuigi palju igal maal edeneda. Kui mitte wäljaweoks töötada, siis wõiks Eesti riik peaaegu kõiki asju nii palju produtserida, kui ta ise tarwitab. Ilma seaduslise kaitseta aga seda ette wõtjad teha ei saa, liiategi praeguse aja rahwuswahelise tööstuse wõistluse ajal. Kui meie aga oma wabriku tööstust seadusandlisel teel ei toeta, siis ei saagi meie tööstuse maaks. Oleks ju häbi, kui meie oma linad peaksime wäljamaale saatma ja sealt pärast kalli hinna eest lõuendit tagasi ostma. Aga seda teeme meie täna weel. Ka kõigist teistest põllutööstuse algainetest wõiksid ainult ümbertöötatud produktid turule minna.

Wabrikuid asutatakse peajasjalikult kahel wiisil, suurelt ja weikeselt. Esimest wiisi tarwitawad peajasjalikult ameeriklased: kui nad midagi algawad, siis ikka nii suurelt ja wägewalt, kui wähegi wõimalik. Teine wiis on omane Saksa tööstusele. Suurem jagu Saksa suuri wabrikuid olla kõik weikestest asu-

tustest ja sageli otse lihtsaist töökodadest suurteks ettevõteteks paisunud. Ilmakuulus Kruppi wabrikki olla peaaegu lihtsas küla sepikojas hällitatud.

Eesti peab ka igatahes teise alustuswiisiga leppima. Ainult töö ise õpetab kõige paremini, mis ja kuidas teha. Mida kõrgema hoone tahad ehitada, seda sügavamalt kaewa kundamenti, tähendab, weikemalt alga peale.

cc) Käsitöö ei ole alati ainult koduse tähtsusega tegewus, waid tema tähtsus wõib ka palju kaugemale ulatada. Kodusel käsitööl ja töökodade wiisi töötawatel asutustel on sageli wäga weike wahe. Seina kellade ja tasku uuride tööstus algas ja edenes Schweitsis täiesti koduse käsitööna, aga ta omandas üleilmilise tähtsuse. Ning schweitslased on praegugi tähtsamad meistrid selle töö alal. Samuti tehti Wenes taskunuge, pusse, püsse, lukkusid, käärised jne. kodusel wiisil. Ega need tööd nii rasked ei olegi, kui tööwiisid kord teatawaks saaksid ja inimestel kord tuju tõuseks midagi omapärast uudist luua. Ning jällegi: tolli süsteem peab ajakohaselt toetama sisemisi weiketööstuse ettevõtteid, muidu ei ole midagi teha.

b) Kaubanduslise tegewuse jaoks asub Eesti riik wäga hea koha peal. Kui Eesti rahwas oma geograafilisest seisukohast kaubanduslist tulu ei peaks oskama soetada, siis peaks ta küll rumal rahwas olema. Niisugused merelahtede äärsed maa sisse ulatawad seisukohad suure tagamaaga on ajalooliselt alati suured rahwuswahelise kaubanduse keskkohad

olnud. Kuidas tohiks see siis meiegi juures teisiti kujuneda.

Kuid kaubandus nõuab oma edendajailt selleks kohast iseloomu. Kaubandus on raske tegewus ja nõuab oma tegelastelt kõwat närwulist jõupingust. Hea müüja peab alati waimliselt kõrgemal seisma, kui ostja, ja hea ostja peab kaupe ja hindasid paremini tundma, kui müüja. Iga kaupmees peab aga ostja ja müüja ühtlasi olema, mõlemis tegewusis kui meister.

Kaubandusteadusel on kohuseks kaubandust mitmest küljest waadelda ja tundma õppida. Ma pean käesolewas töös oma kohuseks ainult mõned üksikuid punktid sellel alal ettepoole nihutada, ja nimelt need, mis Eesti kirjanduses minu teada seni wähe puudutatud. Need oleksid

aa) Kauba käik. Ses mõttes wõib kaubandus kolmesugune olla, nimelt sisse- wälja- ja läbiweo (import, export, transiit) kaubandus. Neist on esimene kõige kergem, sest et tarwis ainult teada kust kaupa saab, kuna müüa oma ümbruskonnas kergem on. Teine on raskem, sest pead wõeramaa hindasid, ostjate maitset ja nõudeid ning ostja maksujõukust tundma. Kolmas on kõige raskem, sest tuleb wõeralt maalt osta ja wõerale maale müüa. Kuid see kaubandus on ka kõige kasulikum, sest tema juures wõib kõige suuremat kauba läbikäiku saawutada.

bb) Ette wõtjaks kaubanduses on üksik inimene ehk kahe-kolme meheline seltskond kõige sündsamad. Aktsiaseltsid ja suured ühistegelised asutused siia hästi ei passi. Wiimased passiwad enam

wabriku tööstusse, sest need töötavad pikaajaliste plaanide ja eelarwete järele. Kaubanduse konjunktuur muutub aga wahel tunni pealt ja siin wõib ainult peremees ise kõige paremini orjenteeruda, mis ja kuidas teha tuleb. Teiseks teewad wabrikus masinad kaupe walmis, mis ikka käiwad, kui nende ümber töölised hästi organiseeritud on. Kaupmehe kaup ei nihku aga aidast tolligi wäljapoole, kui teda intelligentne jõud sealt aja- ja asjakohaselt wälja ei tõuka. Selleks jõuks on aga peremees ise ilma kubjata alati kõige sündsam. Sellepärast kannawad ka kõik suuremad kaubamajad üksikute inimeste nimesid. Nad püsiwad ka harwa üle ühe põlwe. On kuulsa firma teowõimuline asutaja kord kadunud, siis oskawad ta pojad-tütred harwa ettewõtet wana mõnuga edasi ajada.

cc) Laewandus on ajalooliselt mereäärsete rahwaste juures alati tähtsam kaubandusline tegur olnud. Ja meil on meri just külje all. Esineda wõib laewanduses ettewõtjana niihästi üksik kui ühisus, kuidas aga kellegi kapital lubab. Kuid suurema edu saawutawad laewanduse ettewõtetes enam põlised mere-mehed, kui maamehed. Ka kapitalist peab seda asjandust tundma, kuhu ta oma raha mahutab. Sellega peab laewanduse edu tõstmine ikka peaasjalikult rannaäärsete inimeste hooleks jääma.

dd) Panga asjandus on kaudselt kaubandusline. Ta toetab niihästi kaubandust kui tööstust. Meil on ühis- ja aksia panke ajajärk. Kuid pangad wõiwad ka isiklised ettewõtted olla. Wäljamaa suu-remad ja wägewamad pangad ongi enam isiklised

kui ühistegelised ettevõtted. Ka meil peab seadus wabaduse andma üksikutel kapitalistidel panke pidada. Kus ei ole waba wõistlust, seal ei ole ka tõsist edu. Kuid walitsuse kontroll pankade tegewuse üle, põhi-kapitali ja hoiummade wahekorra kohta jne. ei peaks mitte puuduma. Majanduslised wapustused, mis keegi pank oma spekulaatsilise tegewuse tagajärjel pankrotti sattudes esile toob, on liiga pahad nähtused, ja riik peaks nende ära hoidmiseks ennast igal pool mobiliseerima.

ee) Kinnituse alal on meil juba aktsia seltse terve rida sündinud. Mina ei ole iialgi olnud suur majanduslise ühistegewuse pooldaja ja olen alati hukka mõistnud riiklise poliitika, mis krediidi, majanduse, tarwitajate, piima ja muid ühisusi enam toetab, kui isiklisi ettevõtteid. Meil on seda juba küllalt tehtud. Midagi ei wõi aga wildakamat olla, kui riikline sõbrustamine majanduse alal ühede ettevõtjatega enam kui teistega. Riik on kõikide päralt ja peab kõiki ühetasa toetama. Mis aga eriti mitmesugusid elu-, tule jne. kinnitusi puutub, siis olen ma siin hoopis wastapidisel arwamisel. Weel enamgi: mulle tulewad need ettevõtted otse wastikud ette, mis elukutseliselt sealt teenida tahawad, kus teisi raske õnnetus tabab, teiste sõnadega, õnnetustega äri ajawad. Aktsia selts muidugi sealt ei teeni, kus ta kahjutasusid maksab, kuid iga kinnitulsise aktsia seltsi põhimõte on ikkagi inimeste õnnetuste hirmu arwel diwidendisid teenida. Ja seda nad ka teewad, peale selle weel suured tasud terve seltsi organisaatsile, agentidele, inspektoritele jne. Kui ühelgi

alal ühistegewus hea peaks olema ekk üleüldse tegutsema, siis just kinnituse alal. Seal tuleb just ühistegewuse õige mõte wälja s. o. üksteist õnnetuse korral toetada. Kahjuks ei näi sellel alal aga ühistegewus sugugi ehk liig wähe tegutseda tahtma. Tuleb wälja, et meie ühistegewuse tegelasi ei juhi sugugi asja ideaalne külg, waid ainult majandusline ja kaupmeheline. Ja sellega ei ole nad sageli karwa wõrtki paremad inimesed, kui isiklised ettewõtjad, waid wahel weel pahemad, sest wiimased on wähemalt awalikud ja otsekohesed, aga nemad on wariseerlikult salakawalad. — Sellega on ka antud riikline seisukoht

ff) Ühistegeliste ettewõtete kohta. Nad on samasugused kaubandus- majanduslised ettewõtted, kui kõik muudki. Igasugune riikliselt nende eriline kaitse teiste ettewõtete wasta on ühiseluline patt. Kui juba kedagi nendest eriti toetada, siis ainult üleriiklist kinnituse ühisust, kui kodanikud niisuguse ellu kutsuwad. Seda ellu kutsuda ei ole aga riigi kohus, sest kodanikud peawad ise teadma, mis nende terwisele hea ehk halb on.

c) Teenimine on kolmas tähtsam riigi kodanike majanduslise tegewuse haru. Õieti on küll iga inimene kellegi teenija ja tuheb teenimise juures ainult wahet teha isiku teenimises ja üleüldsus e teenimises. Ka suure wabriku peremees teenib, kuid mitte kedagi üksikut inimest, waid üldsust, igaühete, kes tema tööd tarwitab. Wabriku tööline teenib aga ainult oma peremeest. Kui wõrdluste walikus mitte wäga delikaatne olla, siis wõiks wabriku peremeest

awaliku naisterahwaga wõrrelda, kes iga rahamaksjat teenib, kuna wabriku tööline abielu naise seisukoha wõtaks, sest et ta ainult seda teenib, kes temale meeldib. Sellest siis tuleb ka, et wabrikandid wahel paremini elawad, kui töölised, nagu awalikud naisterahwadki paremini riides käiwad kui perekonna emad. Kuid nagu awaliku naisterahwa hinge walusid wähesed mõistawad, nõnda mõistawad ka wähesed iseiswa ettewõtja hingelisi hädasid.

Nõnda peaks töölise teenistusline seisukord õieti moraalsem ja armsam olema, kui wabriku peremehe teenistusline seisukord. Seda ei oska aga inimesed suuremalt jaolt sugugi arwesse wõtta. Mõnede wabrikutööliste juures on imelikul kombel mõte maad wõtnud, nagu oleks peremees ainult nende kurnaja. Kui aga tööd ei ole, siis kaewatakse selle üle, et keegi wabrikandiks ei hakka ja tööd ei anna, s. o. wanatüdruku keeli öeldud: miks neid keegi ei kosi. Ma soowitaksin wäga, et inimesed, kes ainult teenitusest elawad, ka wahel iseseiswat peremeest katsumsid mängida. Kui mitte muud, siis wõtku nad korwitäis õunu kätte ja katsugu neid turul müüa. Seal näeksid nad siis warsti kui raske on raha inimeste käest wälja meelitada ja kui nõudlikud olewused need wabad ostjad on.

Kuidas peab riik ennast tööliste ja ettewõtjate wahekorras wäljendama? Aga mitte kui milgil kombel. See peab täiesti kodanike oma asi olema, mis nad teewad wõi ei tee. Iga riik on loodud ainult wäliselt riigi piiride ja sisemiselt kohtu ja korra kaitseks. Mida enam riik tükib korraldama kodanike

majanduslisi wahekordi, seda hullemaks ta need wahekorrad igal pool ajab. Siis tükib igaüks ainult selleks walitsusse, et sellel teel teisi inimesi koorida. Niisuguse walitsusega ei ole täna töölised ega homme wabrikandid rahul, ega olegi niisugune riik ega walitus, kes pihuga mööda kodanike taskusid kobamas käib, ühe taskust wõtab ja teise tasku paneb, kellegi riik ega walitus. Niisugune riik ei ole muud midagi, kui wägipulk karjapoiste wahel, keda igaüks oma poole kisub niikaua, kui nad ta katki weawad, ja siis ei ole riiki enam kummagil—töölisel ega wabrikandil. Et seda ei juhtuks ja sellega igasugune aus kord inimeste keskelt ei lõpeks, peaks Eestis niisugune riiklus püsitada ja niisugused mehed riigi etteotsa walitama, keda kõik majandusliselt wõistlewad klassid kui riiklist ja erapooletut walitsewat wõimu austaksid ja toetaksid ja kes ühtki majanduslist klassi enam ei toetaks, kui teistki.

Kuid ses küsimuses wäljenebki jälle see needmine, mis kõigi riike peal lasub, kes majandusliselt tsentraliseeritult töötawad. Nendes on otsatu raske niisugust poliitikat ajada, mis korraldab üht ehk teist wõitlewat poolt ei toetaks. See on niisama raske, kui kõie peal kõndimine kahe kuristikku wahel.

VI.

Isamaalikkus.

Wanad roomlased ütlesid: „dulce est pro patria mori“ ja „ubi bene ibi patria“. Neist tähendab esimene ütetus: armas on surm isamaa eest, ja teine: isamaa on seal, kus sul hea on. Need sõnad ei räägi üksteise wasta, waid täiendawad üksteist ja tuleks neid kokku wõtta järgmiselt: hea on surra ainult selle isamaa eest, kus hea on.

Meil Eestis oli weel üsna hiljuti haritud inimesi, kes awalikult tunnistasid, et nad Eestimaa suhtes isamaalased olla ei taha. Kas ütlesid nad seda sellep., et neil Eestis hea ei olnud ja mujal parema arwasid elada olema, wõi eitasid nad põhimõtteliselt isamaalisi tundeid, seda ma ei tea, tähtis on aga, et nad vähemalt oma ütluseagist Eesti isamaad eitasid, ja selle juures peatame.

Esmaks, mis teeb isamaa armsaks? Minu waate järele wõib isamaa armas olla kahest küljest: kas tundeliselt ehk majandusliselt. Esimene külg on kunstline, hingeline ja instinktiline. Ta on kontroleerimatu, tema järele ei saa kellelegi tema isamaad ega ühtki maad armsaks teha, kui ta temale armas ei ole. On kellegil inimesel kuidagi niisugune hing kujunenud, et temal kuskil armas ega kodune ei ole, siis ärge ilmaaegu püüdke temale ühtki kohta

maakeral armsaks teha, sest sellest ei tule midagi wälja. Niisugune inimene elab, wõib olla, terwe oma elu aja igal pool kui wõeras wõeraste seas ja lahkub ka kui wõeras wõeraste seast. Niisuguste tundeliste hingedele wõib ehk isamaalikkust ainult noorest peast kaswatada, pärast on hilja.

Teine külg, mis teatud inimesele tema isamaa armsaks peab tegema, oleks selle inimese majandusline kasu. Et hing ihust oleneb ja ihu mitmesuguguseid tarwidusi esitab, mis peaasjalikult majanduslist rahuldumist nõuawad, on selge. Kui inimene neid tarwidusi oma kodumaal ei saa rahuldada, siis on temal raske seal elada ja see maa ei ole temale armas. Nõnda on hea isamaalikkuse eeltingimiseks ka enamwähem korralik majandusline järg tarwilik. Kuidas seda aga teha, ja kas wõib riik ehk rahwas üleüldse kellegi üksiku kodaniku majanduslist järke palju tõsta? Riik ja rahwas seisab ju koos üksikutest, ja kuidas peaks täidima mõnel üksikul neist teiste üksikute tasku täita, kui neile enestele ka rätsepad taskud kuubede külge on õmmelnud? „Õndsad on need, kes usuwad, kui ka need, kes waimust waesed on“ kuid mina ei tahaks nende kummagi hulgast olla ega soowita ka sinule, lugeja, nende liiki minna. Usume parem, et keegi sind ega mind majandusliselt ei aita, kui meie seda ise ei tee.

Siit selgub aga ka ühtlasi, et isamaalikkus ei ole mingisugune sõnakõlks, mingisugune rahwalaul, waid see, mis meie ise teeme. Isamaaliseks teeb ennast iga rahwas ja iga üksik ise, kui ta aga tahab, s. o. ta teeb tööd seal, kus ta elab ja asub,

et ta elada wõib. Ei ole temal tööd, siis otsib ta seda, aga kui ta seda ei leia, siis mõtleb ta ise omale töö wälja ja teeb seda. Seda kõike wõib aga alati seal maal kergemini teha, kust inimene pärit kus ta kodus on.

Mis tuleks aga riigil kõige selle juures teha? Ei muud midagi, kui inimene oma pea peale jätta. Mingi asi ei nõrgesta noort inimest enam, kui igasugused tutsid ja toed tema ümber. Kõik üleliigsed kodanike toetused on ainult nende nõrgestamiseks wälja mõeldud. Mida enam ja ennemini noored inimesed ise oma eest peawad hakkama hoolt kandma, seda tugewamad inimesed nendest tõusewad ja seda paremaid isamaalasi neist saab. On neil tuge tarwis, siis otsiwad ja leiawad nad seda isegi, ja siis peawad nad sellest toest ka lugu, mis nad ise omale on leidnud.

Et isamaad kellelegi armsaks teha, see oleneb peaausjalikult kodanike omawahelisest elust ja olemisest. Kui kodanikud üksteisega sõbralikult, ausalt ja lahkelt ümber käiwad, siis loowad nad sellega niisuguse õhkkonna, kus igaühel armas ja lõbus on wiibida. Kodanikud peawad üksteise wasta head olema ilma riiklise käsuta. Käsk kohustab, ega ole iialgi kellelegi armas, sest käsk ei loo armastust. Armastuse alust on üleüldse raske leida. Wahel on ta alus ainult wastastikune headus ja üksteise toetus. Selle aluse peal wõib igaüks oma ümbruskonnas armastust luua, kes aga wiitsib esmaks hea ja lahke teiste wasta olla. Ärgu ta kartku, et wastutatu tulemata jääb. Kui ta ka mõne üksiku juures eksib,

siis teadku, et igas loomingus osa luhta läheb, mida aga teised ausasti tasuwad.

Igatahes on inimestewaheline headus ja lahkus kõige suurem isamaaline töö ja seda tööd ei tee riik ega walitsused, waid inimesed ise.

VII.

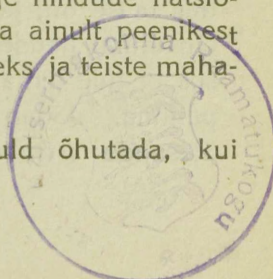
Indiidualism ja rahwus kultuurtöös.

Eelpool tähendasin, et sellest ajast peale, kui rahwas enesest riigi on moodustanud, wiimane ka kõik rahwuse ideaalid oma kanda peab wõtma. Teisiti ei saa see kuidagi olla. Riik on rahwuse ideaal, rahwuse laps, ja kui riik rahwuse wara ei päri, siis läheb see wara päris kaotsi. On rahwal kord riik, siis on temal ka raske wäljaspool riiki oma teiste ideaalide poole püüda. Riik on uuem ja noorem sünnitus, kui rahwus, ja tõmbab kõik rahwa waimlise ja majanduslise jõu oma poole, nõnda et rahwal enam jõudu järele ei jäegi wäljaspool riiki muid ideaalisid teostada.

On riike, mis oma rahwuslised ideaalid ära unustawad, kas selle läbi, et walitsusse inimesed sattuwad, kellele rahwuslised ideaalid pühad ei ole, wõi nad neid ei tunne, wõi waldab terwet rahwast wahel mõni wõeras mõju, nagu klassiwõitluse hullustus jne. Kõigil neil juhtumistel on tarwiline, et rahwusliste ideaalide püha tuluke millalgi iseseiswalt täiesti ei kustuks.

Rahvusline küsimus ei ole üldises kirjanduses millalgi täiele selgusele jõudnud. Rahvuse aatel on üldises kirjanduses nihästi sõpru kui waenlasi. On inimesi, kes teda hõopis eitawad ja temas ainult paha ja riiu waimu näewad. Wiimased seawad endid suuremalt jaolt ainult inimsoo aadete kaitseingliteks. Teised jälle ei tunnista sugugi inimsugu, kui sarnast. Austria sotsioloog Gumpłowicz (Grundriss der Sociologie) leiab, et inimsool mingit ühtlust ei olla ja sotsioloogial ainult rahwaste ja riikega tuleb tege- mist teha. Moodne India kirjanik Rabandranath Tagore teeb oma raamatus (Nationalismus), wahet rahwa ja naatsi wahel ja leiab, et esimene olla hea, aga teine halb, esimene olla altruistlik, aga wiimane egoistlik. Kust ta selle wahe wõtab, see on täiesti selgusetu. Ma ei näe nendel muud wahet, kui et üks nimetus on igal maal omakeelne, teine wõera- keelne. Tagore leiab, et hindudel ei ollagi natsiona- lismi ja soowitab ka teiste rahwastele oma natsionalis- mist lahkuda. Kui ta aga ise inglaste walitsuse wiisi ja moe wasta Indias protestib, kas siis see ei olegi natsionalism? Mis on siis natsionalism muud, kui et iga rahwas oma õigusi kaitseb ja laiendada püüab, aga et maakera igal pool inimesi täis on, siis ei saa seda kuskil teisiti teha, kui nende teiste kulul. Wõib olla, et teistel hindudel kodus natsionalismi tunnet wähe on, kuid Tagore ise ongi alles õige hindude natsio- nalist ja tarwitab oma kirjatöödega ainult peenikest taktikat hindude kultuuri ülistamiseks ja teiste maha- tegemiseks.

Mina ei tahaks ka rahvuslist tuld õhutada, kui

teisi teesid olemas oleks inimestel oma maapealseks eluwõimaluseks ja eduks. Rahwuse aadetel on mõnedki pahad küljed, kuid teisi õndsakstegewaid jumalusi ei ole weel keegi inimsoos leidnud.

Sarnane rahwaste elutee on aga väga raske tee. Ta nõuab igalt rahwalt, kes maakeral oma nime kuigi kaua alal tahab hoida, suurt jõupingutust. Ja sarnase rahwaste elu raskus peitub weel selles, et sugugi kindlasti teada ei ole, mil wiisil rahwastel kõige parem ja kindlam oleks oma ideaale jälgida. Rahwad on palju walitsuse worme läbi katsunud, aga ei ole nende hulgas ühtki ilmtingimata head leidnud. Rahwaste rahulolematus nende riike walitsuse wormidega on üldine ja ajalooline. Mis peaksid küll inimesed tegema, et nad ühekorra niisuguse walitsuse tüübigi wälja töötaksid, mis igas tükis hea oleks ja millega igamees rahul oleks? Aga nähtawasti ei tulegi seda aega! Elu on ja ja jäeb ikkagi kibedaks wõitluse wäljaks isikliste ja rahwusliste ideaalide eest. Selle korra on nähtawasti loodus igasuguste hingeliste olewuste elu aluseks seadnud, ja kui see nõnda on, siis on ka wõimatu inimestel teist teed leida.

Kuidas peab siis kujunema wõitlus elu eest üksikute ja rahwaste juures? Ainult individualistisel teel. Iga üksik inimene peab selgusele jõudma esmaks, mis ta ise on, ja teiseks, mis on temale hea ehk halb. On temal nende küsimuste kohta selge wastus käes, siis ei tule temal muud teha, kui ennast maksuma panna. Jõuab ta seda teha, siis on ta oma elu ülesande wõitnud, kui ei jõua, siis on ta oma

elu ülesande ikkagi täitnud, kuigi mitte wõitnud. Muud wahet ei ole midagi. Ka kurwastatagi ei tohiks ta ennast wiimasel juhusel, sest kes oma kohuse täidab, see ei tohiks iialgi kurb olla. Keegi ei suuda enam teha, kui see jõud lubab, millega teda loodus on warustanud. Wõttis ta natukene üle jõu ette, mis siis sellest wiga oli: ta tahtis ainult üle oma kohuse teha ja eksis natuke, — eksimine on aga täiesti inimlik.

Samuti kujuneb ka lugu terve rahwa juures. Wahe on ainult selles, et inimene on füüsiline terwik, mis ennast mõistab, rahwas on aga sotsiaalne terwik, mis ennast nii hästi ei mõista. Rahwast wõiwad mõista ainult anderikkamad üksikud inimesed, ja needki wõiwad eksida. Kuid need inimesed peawad siiski püüdma rahwast mõista, tema iseloomu, kasude ja kahjude üle selgusele jõuda ja selles mõttes rahwast juhtida. Kui üksikud seda ei tee, siis jääb rahwas igakord juhtimata, seletamata ja mõistmata, ja üksikud, kelle mõistus rahwa mõistmiseks oleks küüninud, aga seda selleks tarwitanud ei ole, kannatatavad ise lõppude lõpuks kõige enne selle oma hoolituse tagajärgede all. Kuidas nõnda? Sellep., et rahwas ei kao ega heida weel magama sellep., et keegi ennast temaga ei huwita, waid rahwas areneb ikkagi mingisuguses sihis edasi. Aga et see siht juhuliselt harilikult halb on, teda aga pärast enam pöörata ei saa, siis kistakse lõpuks ka need ühes auku, kes ennemini parema sihi oleksid wõinud määrata. Sellega on täiesti iga üksiku oma huwides rahwuslises töös ühes tõmmata ja igal ühel rahwast sinna poole juhtida, kuhu temale õigem ja ausam näib. Nõnda kultiveeritud rahwas ei jõua küll ühegi üksiku inimese poolt seatud sihile, aga ta weab ennast just selle matemaatilise fookuse peale wälja, kuhu ta kord ja kohus on wälja jõuda. Ja selles wäljenebki iga rahwa individualism, s. o. rahwas saab selleks, milleks ta just saama peab.

Indiividualistliselt arenenud isik, rahvus ja riiklus on kõige kõrgemad ülesanded, mis üksikul, rahwal ja riigil maa peal olla võivad. Elu saladus peitub just elu mitmekesisuses. Ka kõige weiksem algelund, atoom või elu rakuke ei seisa iialgi ühest ainest koos, waid ikka mitmest ainest. Mida suurem eluline üksus, seda mitmekesisem on ka tema koosseis. Ja peale selle on weel iga eluline terwik temas leiduwate ainete järele proportsiliselt ja kujuliselt isesugune. Anatoomid tõendawad, et sama nagu inimesi silmnäo järele tunda võib, et igal näol oma kuju on, sama võib ka inimesi kõhtude, südamete, neerude, kopsude ja maksade järele tunda, sest et need ka igal inimesel isesugused on. Kuidas peaksid siis mitmesugused inimesed ühtemoodi võima mõelda ja tegutseda. Iga tegu ja mõte ei ole muud midagi, kui teatud organismi töö produkt. Üks masin lõikab, teine künnab, kolmas teeb tuletikka, neljas kalewit jne. Üks inimene teeb waimutööd, teine kehatööd, kolmas kaupleb, neljas teenib jne. Igaüks peab leidma tegewuse, mis tema iseloomule kohane. Olete tähele pannud, et mõne inimese käes üks töö kuidagi ei edene, aga teine töö edeneb küll? See ongi tema indiividualismi mõju.

Samuti ka rahvus, sest rahvus on rahwa indiividualism. Iga rahwas peab oma ajaloolise tee leidma ja julgelt ning kindlalt selle peal käima. See on tema maapealne ülesanne. On aga rahwas juba riigiks arenenud, siis peab rahwas ennast riigis indiividualiseerima. Iga riik peab olema rahvusliselt isikline, luu oma rahwa luust ja wert oma rahwa werest. Seda nimetame antud rahwa riikluseks.

Ons see kultuur? Jah, teist kultuuri ei näi ajalugu tundwat. Kui kõik rahwad igastükis inglasi ehk prantslasi kopeerima hakkaksid (üksikuid häid asju võime neilt muidugi paljugi õppida), siis oleks see ainult Inglise ehk Prantsuse kultuur ja inim-

soole oleks wähe, mis nemad üksi suudaksid luua ja arendada. Peale selle oleks see kultuur ainult neile hea ja kohane, aga teistele wõeras ja raske. Kes omale head keha järele kuube tahab saada, see peab seda isiklikult oma keha mõedu järele rätsepa juures tellima. Rahwas, kes omale häid seadusi ja korda tahab saada, peab neid ka oma olude, iseloomu, ajaloo jne. järele teha laskma. Siis on nad head.

Kuid inimestel, et ühes koos elada wõida, on ka ühiseid iseloomu ja välispidise olemise punkte tarwis. Sarnasel korral wõib sisemiselt ühendawaks lüliks ainult wastastikune austus olla, austus igas teises inimeses samasugust waba iseseiswat inimest, kui sa isegi oled. Kes elu õieti tunneb, see ei nõua kellegi teise käest, et see teine temaga igas asjas ühisel arwamisel peaks olema, et see teine iga asja peale läbi tema prillide peaks waatama. Seda nõuawad teiste poolt ainult kalgi ja külma südamega inimesed, ehk need, kes kordagi waewaks ei ole wõtnud omale ühiselu põhimõtteid selgeks teha.

Wäliselt peawad inimesi ühendama teatud ja üldiselt tunnistatud wiisakuse kombed, millede juures keegi ei küsi, mis sa mõtled, waid küsitakse ainult kuidas sa ennast wäliselt üles pead ja mis sa räägid. On inimesi, kes wiimast olekut alatuks peawad ja igal pool seda öelda tahawad, mis nad mõtlewad. Ka need inimesed ei tunne ühiselu põhitinimisi.

Kuid ühiselu ühendawate lülide juures ei pea keegi liiga kaua peatama. Et midagi ühendada, selleks on eestkätt ja kõige enne just neid asju tarwis, mida peab ühendatama, s. o. iseseiswaid ja omapäraseid inimesi. Ka kõige wäärtusliks wälimised woorused ei aita midagi, kui nendega kedagi ühendada ei ole, s. o. kui inimest, kui sarnast, ennast olemas ei ole.

Käesolewa raamatu õpetus on, et rahwas, riik ja üksik inimene peawad kõik kultuursetl omapärasel olema. Kes sest raamatust seda on leidnud, see on teda õieti mõistnud.

Sisuu:

I. Rahwas	5
II. Individualism	8
III. Riiklus	13
IV. Eesti iseloom	21
V. Eesti riigi rahwuslised andmed ja sihid	31
VI. Isamaalikkus	47
VII. Individualism ja rahwas kultuurtöös	50

